

Petras Cvirka

KASDIENĖS ISTORIJOS

UOGELĖ

Žema, linktelėjusi, ant pečių užsimetusi kutosinę skarą, senutė Uogelė vos slinko, kilnodama suklypusias, neklusnias kojas. Ji taikėsi eiti takučiu, tarp aukštų smilgų. Jos apavas ir lazdos galas buvo nubaltinti voratinkliu.

Tuose kraštuose Uogelė retai pasirodydavo, dėl to žmogus, knaisiojęsis savo darže, prie kelio, ją užkalbino:

- Tetulyt, ar iš miesto taip vėlai?

Senutė paėjo dar keletą žingsnių ir, išgirdusi balsą, stabtelėjo Patapnojusi vietoje, ji lėtai atsigrėžė sveikąja ausim, bet visai į priešingą pusę. Nieko ten nepastebėjusi, kas galėtų ją šaukti, pakraipė galvą ir vėl sujudėjo.

Antrąkart paskutiniu laiku su ja įvyksta keisti, verčią susirūpinti dalykai: neregimi šaukiasi, o regimi - išnyksta. Greičiausia ją kviečiasi artimųjų vėlės. Užvakar nuėjusi į daubą pasirūkštyniauti ir atsisėdusi prie kupsto, keli žingsniai nuo savęs, pamatė baltą veršį. Veršelis atrodė sulysęs, įkritusiais šonais, ir Uogelė nespėjo gyvulio pasišaukti, kai jis dingo, lyg kvapas. Šis akivaizdus nelaimės, gal mirties ženklas senutę taip prislėgė, jog ji grįžo prisirovusi ne rūkštynių, o trūkžolių, slegiama neramių minčių. Sulaukus ryto ir pasijutus kiek geriau, nieko į burną neėmus, Uogelė išsiruošė išpažinties Dabar ji keliavo namo, mazgely nešdamos sūrio kriaukšlį, kurį tarėsi suvalgysianti pagriovyje. Bet kai tik balsas užkalbino iš oro, viską užmiršo, kojos ėmė pintis, ir prakaito lašai pasruvo veido tarpraukšliais. Balsas kalbino ne geruoju ir, kaip senutei atrodė, buvo panašus į jos brolio Motiejaus balsą, mirusio prieš septynetą metų, Grabnyčių dieną. Svarstydama šituos reiškinius ir sprendama, kas reikės padaryti iki mirties, jeigu dar suspės, Uogelė išėjo iš miesto žemių. Kaip juslus, gerai žinąs kelią arklys, ji buvo pasukus į kalnan vedantį vieškelį, tačiau, pastovėjusi prie stulpo su kaimo pavadinimu, apsidairė ir tęsė kelionę senuoju taku. Palypėjęs vieškeliu, už beržyno, galėjai matyti kyšančius trobų stogus, - jos sūnaus Vinco, arba, kaip žmonės jį vadino - Japonono ūkį. Vincas antrojo krikšto susilaukė po rusų-japonų karo, kuriame jis dalyvavo. Iš viso žygio kaimietis teatsiminė Chartine matęs žvairą vyrą su kasa, o Peterburge, pro kurį grįžo, piestu atsistojusį geležinį arklį. Jo motiną dėl skaisčiai raudonų skruostų kažkas praminė Uogelė. Kito jos vardo apylinkėj niekas ir nežinojo. Uogelei teko nepavydėtina tokiame amžiuje tremtinės dalia: sūnus, kuriam tėvas mirdamas užrašė sodybą, ją, tikrą motiną, išginė, nė lazdos nuo šunų atsiginti į ranką neįdavęs.

Japonono gobši moteris, vos metams po vedybų praslinkus, anytą kaip įmanydama ėmė ūdyti: tingine ir tursa, veltėde ir taip, jog žmogui gėda sakyti. Įsidrąsinusi marti išlupo iš senutės visą namų valdžią ir užrakinusi laikė ne tik mėsą, pieną, bet ir adatą.

Paskum bobšė prasimanė, kad Uogelė norėjo ją musmirėmis nunuodyti. Nors senutė ir spyrėsi, kad ne nuo jos išvirtų grybų, o nuo pirmo vaisiaus, kurį marti yščiujė nešiojo, ją tąsė, bet nieko negelbėjo. Tas prasimanymas, pradėtas blogu tikslu, supykė Uogelę su sūnumi, ir buvo tik proga ją atsikratyti.

Uogelė, turėdama neginčijamą globos ir karšinimo teisę, nebandė bylinėtis, amžių be bylų išgyvenusi. Ji vylėsi, kad sūnus kada nors pasigailės savo gimdytojos, o jei nepasigailės, - žmonės jį sugraudins.

Štai, jau penkti metai Uogelė kamininkavo pas našlę Žilienę. August ūkyje, pramani darbuos, ji griebėsi verpti, austi, ravėti daržų ir dažnam įtiko. Sūnus ir marti, rodos, visai ją užmiršo. Tik gal žmonių sugėdinti retkarčiais per kitus įduodavo nunešiotą drabužį, miltų žiupsnį.

Ketvirtą dieną po Uogelės apsilankymo miestelyje, atvykęs į turgų su grūdais, Japononas

išgirdo, kad motina bloga. Blogo reikšmė šiuo atveju buvo senutės liga.

- Ims ir pasimirs... - kalbėjo žmogus, atnešęs naujienų apie Japonų vežimą, saujoje žarstydamas jo kviečius. - Juk gražų tarpą pagyveno.

- Teke, - nenoromis atsakė sūnus vienu iš daugybės šio krašto tarmės žodžių, kurie nieko nereiškia, tačiau praverčia neįdomiam pokalbiui. Ir vargu ar Japonas būtų daugiau tuo reikalu kvaršinęs galvą, jei dar svarbesnė žinia nebūtų pakeitusi motinos atžvilgiu jo jausmų. Žmogus girdėjęs špitolėj šnekučiuojant, kad senė prieš keletą dienų lankiusis špitolėj pas kleboną ir teiravusis, kiek galėtų kaštuoti altorėlis su šventos Kotrynos paveikslu iš vienos ir švento Antano iš kitos pusės.

- Musėt, jūsiškė turi susistūmusi šimtelį, antrą.. Nuo to litas, nuo ano, o per tiek metų ir sudėjo, - pasvarstė žmogus.

Tie žodžiai mažose Japonų akyse užiešė rainai žalias liepsneles. "Didelę naujieną pasakei!" kalbėjo jo ištysęs veidas. Tačiau, būdamas atsargus, jis nė puse žodžio daugiau nepasiteiravo apie senutės išteklius. Kaimietis ūmai atlyžo:

- Kaimyne, juk aš ir boba sakėm: tik tu gyvenk, būk. Tu man motina ar ne? O kad tu motina, tai kaip aš prieš tave? Boba ne tą šaukštą padavė, o jai užėjo, kad mes visi prieš ją... Užėjo, užvirė, ir gana. Baisiai unarava... baisiai! Ar gerai, kaimyne, mums prieš visą svieta?

Tą patį Japonas pakartojo ir dar kitiems pažįstamiems, bet visas jo dėmesys ir klausia budėjo: rasi dar ką nors išgirs apie senutės apsilankymą klebonijoje? Šitais sumetimais Japonas sustabdė vežimą prie špitolės ir bažnyčios tarnams apdalino po gorčių dirsetų rugių, prašydamas pasimelsti už motinos sveikatą. Kas jam rūpėjo sužinoti, jis ir sužinojo, bet ne daugiau: kalba apie altorėlių įtaisymą išėjo iš paties klebono.

Grįžtant namo, sūnų kamavo įkyri mintis, kad palikimo neišgraibstytų svetimieji. Jeigu senoji pinigų dar neįdavė kunigui, gal nesunku ją bus atkalbėti.

Kitą rytą į našlės Žilienės kiemą įsvyravo sūnaus vežimas, iš kurio išvirto sunkus, su rudine iki žemės, vyras ir jo moteris. Pametę arkliams, susitvarkę drabužius, dar žvilgtelėję pro tvartuko duris į našlės gyvulį, atvažiavusieji pasuko į trobos pusę.

Įėjusiems kampas padvelkė drėgme ir kačių šlapumu. Aplik ligonės lovą buvo matyti jos darbai: ratelis, skietai, o ji pati, lyg voras, krebždėdama tysojo tarp savo verpalų ir nuogos sienos.

Uogelė nežiūrėjo naujai atvykusių, tik negarsiai vaitojo, krutindama žilu plauku sužėlusį smakrą. Jos kojos, kaip nuo medžio kamieno atkirstos šakos, kyšojo ilgos, apautos raudonomis kojineimis.

Sūnus priėjo, garsiai pabučiavo motinos gyslotą, sausą, tartum luobą, ranką ir nevikriai ją vėl paleido. Atsitraukęs žingsnį, jis stuktėlėjo pečiu savo žmoną, kuri suklypo ties ligone, apkabinusi ją per kelius.

- Prašyk! - paskatino vyras.

Sužvigo alpulingas, nejaukus marčios balsas:

- Žilagalvėle atleisk, dovanok, kad širdį uždaviau... piktų liežuvių pasiklausiau... Nėra man ramybės nei gyvuly, nei lauke.. dieną naktį verkiu. Mamyt, dovanok.. - marti pradėjo glostyti anytos kelius. - Važiuosim namučio, šiltą mūriuką pastatėm, cikorijos nupirkom... gyvensim, džiaugsimės, piktų liežuvių nesiklausysim...

- Apsimeti, oi apsimeti! - prabilo našlė Žilienė, slaugiusi ligonę - Ji dovanos, o Dievas nedovanos. Išmesk iš širdies gyvatę, gyvatę tu išmesk!..

- Teke! - nepatenkintas burbtelėjo Japonas ir, ištraukęs iš kišenės plokščią butelį, atkišo pačiai: - Duok, teguk iki dugno...

Marti, padedama vyro, stengėsi Uogelę pagirdyti atsivežtinėmis žolėmis, bet darbas

nevyko: didelė skysčio dalis išsiliejo, ir valandėlę senutės lūpose pūpsėjo burbulas. Ligonei atsirūgus, jis plyšo, ir išvemti vaistai su tąsiomis seilėmis nusidriekė per smakrą.

- Dar gurkšnelį, mamyt... bus geriau, važiuosim... - ir marti vėl išliejo.

- A-a-a, - atsiliepė Uogelė, pakeldama kančios išraižytą veidą Tik dabar, atrodo, jos akys, pažinusios saviškius, kartu pradžiugo ir surūstėjo, - Pa - pa... - tęsė ji vėl atkritusi į pagalvį, smaugiama troškaus kosulio, - antroji diena vis man... rodžias, - ėmė ji judinti pirštus, - grasina trioba... myliotos pilas man jos balsas...

Senutės vokai išspaudė didelę ašarą, kuri, nuriedėjusi skruostu, įstrigo smakro gyvaplaukiuose.

Ji kalbėjo susipainiodama, lėtai skiemeniuodama žodžius, tartum juos būtų kas tempęs atgal į krūtinę. Daugiau nieko negalima buvo suprasti iš jos pasakojimo.

Išvežė Uogelę saviškiai be žado, su mirties rūku akyse, apkloję kaldra, tarp jos menkų palaikų. Namuose jai paruošė geriausią virtuvės kampą. Japonų moteris, atidavusi anytai kraitinius patalus, su vyru išsikraustė į neįruošą trobos galą.

Keletą dienų senutę lelijo, kaip tikrą motiną, nuo kojų iki galvos ją aprenkę naujais drabužiais. Ir keletą dienų Japonas su pačia mišlingai žvalgėsi vienas į kitą, siūlė po siūlės, klostė po klostes išglamžė Uogelės skudurus.

- Kur ji galėjo juos dėti? - buvo įsibrėžę jų kaktose.

- Ar tu gerai peržiurėjai? Gal pamuštinį užsiuvo!

Ir vėl tarp godžių marčios pirštų slinko kiekvienas Uogelės skarmalo lopas, mazgelis.

Ligonė iš lėto atsigavo. Jos skruostai suliepsnojo, liežuvis atsirišo, ir po ilgos tylos, lyg pati sau, vieną rytą atsisėdusi lovoje, ji pradėjo:

- Buvau anadie bažnyčioje... Teiravausi klebonėlio... duok jam amžiną sveikatą, kiek žvakės... atseitų per visus metus... Untano švento natencijai. Gerą jis man ne syk padarė... anukart, kai grįžas išimetė kojoni... Pamislinau: greit atsitrauksiu, tegu žib žvakutės... Geras klebonėlis, nepuikus... pasišaukė zakrastijoną: "Tai kiek išeina per metus, jei po tris ilgąsias deginti?" "Keturiolika dešimtys penki litai, klebonėli"... "Ve, motin, tau per brangu... Per brangu!" - Uogelės balse buvo pastangos perduoti storą klebono balsą. - Ištekau tik ant varpų... dviejų giedotinių... tris dešimtis litų prie kūno turėjau, visus atidaviau... Sakau, jau duos Dievulis man paskutinę valandą sūnelį matyti, prašysiu pastatyt tas tris žvakeles...

Uogelei kalbant, niekas nesutrikdė slopios tylos. Paaiškėjus visai tiesai, Japonas apsiniaukęs išsivadino pačią laukan. Motinos karšinimo ir pakasynų išlaidos smarkiai abu išgašdino.

- Še, kad nori! - tarė vyras.

- Kas kaltas, kad ne tu. Durnas sakė, nuo durno girdėjai, durnium pats pasilikai. Rokuokis su ja! Aš jos brudo nevalysiu! - atsakė įtūžusi marti.

Pirmiausia iš Uogelės pašonės dingo patalinė, o greitai ir dovanotieji drabužiai. Motina vėl gulėjo savo atsivežtiniuose skarmaluose, pertempta su visa lova į nuošalų kampą. Namiškiai kol kas, dėl žmonių akių, paslėpę neapykantą, stengėsi apsimesti Uogelės nepastebį.

Rudeniop, prasidėjus gruodams, į virtuvę susigrūdo daiktai ir žmonės, šaltesnėmis dienomis kovodami dėl pirmos vietos prie ugnelės. Uogelė kranksėjo, įsikibusi į lovos briauną, pro aitrius žabų dūmus ir aslos dulkes godžiai lekuodama orą. Ant ligonės guolio dėjo rėckas, geldas su grūdais, o dažnai, visai nepaisydami smilkstančios gyvybės, krovė ant jos pakulas, verpalus.

Viršum Uogelės galvos Japonas įsitaisė kertinę lentyną, kur sukrovė vinis, tabaką, gražtus. Prireikus daikto, sūnus pasistiebdavo, užgoždamas skvernais motinos galvą ir grabaliodamas lentynoj, kiekvieną sykį ant ligonės ką nors numesdavo. Kartą ant jos galvos nukrito net sūnaus plaktukas.

Uogelė, nors ir su guzu pakaušy, nesiskundė. Senosios tyla dar greičiau įsiūbavo Japonų ir jo moters kantrybę. Kas namuose perrūgo, neiškepė, supliko, iširo - buvo kalta Uogelė.

Smilko ji lėtai ir ilgai. Kartais atrodė bus galas, bet - didžiausiam karšintojų pykčiui - senutė vėl kėlėsi iš numirusių, pukšėdama lyg ežys. Mažai ką Uogelė valgė ir vis dažniau pati su savimi vapaliojo.

Užėjus šalčiams, prieš Kalėdas, namai diena iš dienos laukė atsivedant karvę. Kūtės buvo nesandarios, jų lubos menkai pakrautos. Mėšlai stiro, apsitraukdami šerkšnu. Gyvuliai drebėjo. Japonas, būkštaudamas dėl vaisingos karvės, pasakė žmonai:

- Kad ne ta, galėtum į vidų padėt. Užtūpė kampa, ir kas jai!

Karvę buvo nuspręsta atgabenti į virtuvę, tačiau reikalą trukdė "ta", kuriai sūnus ir vardo gailėjosi, vis dar rusinti lyg nuodegulis, užklotas daugybės metų pelenais.

Neslėpdamas savo apmaudo per ilga motinos karšatimi, Japonas kasdien rasdavo progos sau ir kitiems iš Uogelės pasidaryti juokų. Atėjus žmogui, sūnus mirktelėdavo į senutės pusę ir garsiai, kad ji girdėtų, pradėdavo:

- Ar girdėjai, ką ten kunigs sakė? Atėjo iš Rymo nuo popiežiaus raštas. Rokuo, kas per mėnesį dabar nenusikvėpeliuos, tai to dūšią šventas Agrikolijus į bezdžionką pavers...

- Gelbėk mus nuo pikto... Tebūnie šventa Tavo valia, - atsakydavo maldos žodžiais senutė, sveikają ausį prispausdama prie pagalvio.

Radęs laikraščio skutą, Japonas, tik dideliu vargu įstengęs sulipdyti žodį, ilgai krutinęs ūsus ir lūpas, kartais perskaitydavo eilutę, bet ir tai iš kito galo. Jei laikraštis būdavo parašyta:

"ispanai apstato Prancūzijos sieną sargyba", jam išeidavo: iš bado apstato Prancūzija sieną su grybais". Po tokių perskaitymų Japonui užeidavo noras leistis su žmonėmis į šturpius svarstymus. Jam neiškrisdavo iš galvos nei grybai, nei šienas kol jis neišaiškindavo sau, kad Prancūzijoje siaučia badas ir gyventojai, susėdę aplink šieno kupetas, kepsi grybus.

Grįžus į namus Uogelei ir laukiant karvės apsiteliavimo, turėdamas laisvo laiko, Japonas išsitraukdavo silkių skysčiu permirkusį laikraščio kampa ir dažnai, nė vieno žodžio neperskaitęs, kreipdavosi į pačią:

- Oho-ho! Ar girdi, kad dabar išėjo įstatymas: kas sulaukė šešiasdešimt metų, prie to atvažiuoja kamisija, įkiša į maišą - ir po ledu...

Viena akimi žiūrėdamas į Uogelę, apsimesdamas išsigandęs, jis pridurdavo:

- Kur čia tą motką dabar paslėpti? Juk gal rytoj atvažiuot! Ką tu su tom kamisijom!

Uogelė, gerai suprasdama sūnaus pašaipą, kasdien vis šaukėsi mirties, bet mirtis delsė.

Atrodė, jog naujos marčios užgaidos turės priartinti senutės galą: baigusi kalėdinį žlugtą, marti viršum Uogelės galvos ištempė virvę ir padžiovė apledijusius skalbinius. Išilus, nuo skudurų ėmė papsėti vanduo ant senutės. Ji kraipė galvą šen, ten, bet niekur negalima buvo rasti vietos.

- O tu varge mano... Kodėl mane, giltinėle, užmiršai? - silpnai padejavo anyta.

- Kur aš juos džiovinsiu? Savo užanty? Neprižiūrėčiau - utelės užgraužtų! - apibarė marti.

Uogelė ilgai kniūstė, puskėjo po savo skarmalais ir pagaliau nusprendė atsigulti kojomis į baltinių pusę, galva - į krosnį. Po trijų mėnesių patalo pirmąkart ji ryžosi be kitų pagalbos tokiam sunkiam darbui. Atsitūpusi vidury lovos, ligonė perkėlė pagalvį; nužiūrėjusi, kai niekas nemato, išsikrapštė mazgelį su smulkiais pinigais, seniai jau vikrios rankos jai pakeistais į gelžgalius, ir, viską sutvarkiusi, atsigulė. Nauja guolio tvarka Uogelei greitai įsibodo. Nematė pro langą dabar ji girdant gyvulių, nueinant ir ateinant pažįstamų. Nematė ir kasdieniško aslos gyvenimo, prie kurio priprato jos žvilgsnis: išigaunančios iš smilkstančios ugnies, katės ir net kartais įbėgančio, visuomet godaus, senutę apuostančio šuns.

Pasikamavus dieną, Uogelė vėl užsigeidė susitvarkyti senuoju būdu. Bet kaip jau ne kartą atsitiko, pasivaidino jos akyse... Rodos, buvo vasara, ir pro atviras duris pamatė ji aukštoje kiemo žolėje atsisėdusį Nikodimą, velionį savo vyrą. Nikodimas, kažkodėl tyliai juokdamasis, pešė žąsį, bet žąsis, dar gyva balsiai gageno...

- Šetone, ką tu darai! - suriko Uogelė ir pakilo atimti iš Nikodimo žąsies.

Išlipo iš lovos - viena oda, apsikarsčiusi škaplieriais, pasirėmė drebančiomis rankomis, lyg

šakaliais. Sučiupo ją sausas kosulys. Ilgai tampėsi gyvastis su krūpsinčiomis aštriomis mentėmis, paskum švystelėjo šonan ir sugriuvo asloje. Rado ją taip pasikėtojusią marti, šaukdama įvertė guolin ir pamačiusi, kad anyta neišgali, kvėpčioja užsimerkusi, piktoje širdyje nusprendė: baigiasi.

Pusryčius valgant, šeimyna nenuleido akių nuo Uogelės, kuri čia, rodos, baigėsi, čia vėl krutėjo ant jos smakro tamsus apgamas su keliais ilgais, lyg peteliškės ūsais, plaukais.

- Ve, ve - kuždėjo marti, laikydama šaukštą po nosimi, pamačiusi senutės galvą vis artyn ir artyn svyrant prie krūtinės.

Užkimšęs bumą kašniu, Japonas kryptelėjo į motinos pusę, sustojo kramtęs, bet greitai vėl sutraškėjo jo žandikauliai:

- Sulauksi iš Matūzelio veislės! Datrauks iki šimto...

Priešini sūnaus ir marčios viltims, motina neužsibaigė: priešpiečiais išsriuobė šildytos bulbienės lėkštę ir ėmė giedoti. Uogelė giedojo plonu, vos girdimu balsu, lyg po žeme.

Grįžęs iš kiemo su lentgaliu sūnus, priėjo prie giedančios ir pradėjo ją matuoti. Uogelės raukšlėta apatinė lūpa išslydo iš po viršutinės, akys sužvilgo.

- Giedok, giedok, - atsiliepė sūnus, kraipydamas lentą. - Kiek čia išeis ant grabo? Per trumpa. Nieko! Mažnės susiriesti. Danguje visokios reikalingos...

Senutė nutilo. Nesulaukęs iš motinos priekaištų, Japonas pastatė kampe lentą ir pradėjo griostis lentynoje. Išsiėmė jis peilį, pro kiaurą kišenių įstrigusį į vatinio padalkas, atsitempė prie motinos galvos kėdutę ir atsisėdo piaustyti tabako.

- Tai kažgi, rytoj pakasynoms skerst kuilį ar ne? Gera mėsa tavo giminės nešersiu, nebijok! - kalba Japonas motinai, vartydamas ilgą peilį.

Uogelė ir nekrustėli. Viena ranka jos padėta ant krūtinės, kita sulenкта prie galvos, tik vienišas pirštas stypso, lyg rodydamas į dangų. Vaškiniai akių vokai stipriai prikepę. Peržengęs kėdutę, Japonas žvilgteli arčiau, paskum į pačią. Krusteli senę už peties.

- Jau pastyrusi, - atsiliepia ramiu balsu Japonas ir, nenusiėmęs kepurės, su peiliu rankoje, persižegnoja.

Paskum išsiruošia į kaimą. Jo pypkės dūmas apskritais kūliais verčiasi į orą, ir išalus žemė skamba po sunkiomis klumpėmis.

Kaip takas, kuriuo jis ėjo, kaimiečio mintis buvo tiesi, paprasta: į grabo dugną įdės sutriušusią alksninę lentą, nuo liepto. Juk vis tiek jos niekas nematys.

Kaimynuose Japonas patrynė krosnis, rūkydamas priseiliojo aplink jas, pasipasakojo laukias karvės apsiteliavimo ir tik išeidamas, lyg tarp kitko:

- Gal ateisit pagiedot? Jau mūs senosios nebēr...

Vakare susirinkę aplinkiniai rado Uogelę įneštą į šaltąjį trobos galą. Vėjo glemžiama svilo grabnyčia.

Giedotojams užtraukus, prie jų prisidėjo ir karvės baubimas virtuvėje, ką tik užėmusios su veršiu senutės vietą.